
Ulf Eriksson

I ARBOGATRAKTEN HOTADE - HÄNSYNSKRÄVANDE FÅGLAR

Arboga Naturvårdsförening/SNF MEDDELANDE 1981:1

INNEHÅLL

ARTFÖRTECKNING

AKUT HOTADE ARTER	
Backsvala	1
Gulärta	1
Grågås	1
Havstrut	1
Lärkfalk	1
Mindre strandpipare	2
Nattskärva	2
Nötkråka	3
Rördrom	4
Skedand	4
Steglits	4
Storlom	4
Strandskata	4
Svarthakedopping	4
Tjäder	4
Trana	5
Årta	5
SÅRBARA ARTER	
Brun kärrhök	6
Duvhök	6
Häger	7
Småfläckig sumphöna	7
Småskrake	7
Stenknäck	7
Storspov	7
HÄNSYNSKRÄVANDE ARTER	
Järpe	8
Knölsvan	8
Mindre hackspett	9
Orre	9
Ortolansparv	10
Pärluggla	10
Rapphöna	10
Rosenfink	10
Skogsduva	10
Skogssnäppa	10
Sparvuggla	10
Stjärtmes	10
Storskrake	10
Rörhöna	10
FÖRSVUNNA ARTER, TILLFÄLLIGT HÄCKANDE ARTER	11

KATEGORIINDELNING AV HOTADE, SÅRBARA OCH HÄNSYNS-
KRÄVANDE, REGELBUNDET HÄCKANDE FÅGLAR I ARBOGA
KOMMUN

Bilaga 1

REFERENSER, CITERAD LITTERATUR

Bilaga 2

INLEDNING

Det här är ett försök att skissa omfattningen av hotet mot våra fåglar i Arboga-trakten. Omvandlingen av landskapet, förgiftningar etc. har påverkat fågelfaunan. Flera arter har försvunnit under detta sekel.

Rapporten har kommit till för att ge underlag för bedömning av vissa fågelområden i en pågående undersökning av kulturlandskapet vid Hjälmarens. Den är mycket kortfattad p.g.a. tidsskäl och därför att kunskapen om fåglarnas förekomst ännu är bristfällig.

Uppgifter om häckande arter härrör från studier i fält sen ca. 1968 samt från material som insamlats för Svensk Fågelatlas under senare år. Följande personer har bistått med muntliga uppgifter och tackas härför:

Knut Borg, Örebro
Bo Eriksson, Valen
Gustav Eriksson, Arboga

Sten Johansson, Arboga
Hans-Erik Karlsson, Örebro
Lars Löfgren, Arboga

ARTFÖRTECKNING

AKUT HOTADE ARTER

Arter som vid förlust av häckningsbiotop eller annan väsentlig del av livsmiljön eller vid decimering av beståndet skulle riskera försvinna som häckfågel i kommunen

Backsvala

Förekommer i Arboga kommun numer blott vid ett par grustag på Lungeråsen. Ännu 1976 fanns tre kolonier där, men både antal kolonier och antal bohål har minskat fram till 1980. Backsvalan missgynnas av grustagens igenväxning och "återställande" efter täkt. Inom något årtionde får man räkna med att arten försvinner från trakten tillsammans med det sista grustaget, sen allt brytbart grus tagits ut. Några kvarlämnade grusgropar där väggarna "friskas" upp ibland kan bli räddningen för kommunens backsvalor.

Gulärsla

En oroande minskning av gulärlans numerär har noterats inom Arboga kommun 1980. Då rapporterades endast två häckningar. Arten missgynnas av igenväxning i samband med t.ex. betets upphörande på de fuktängar, som den föredrar. Gulärlan har på senare år försvunnit från Sjömosjön, Jäder, Järnäs och Forsnäs, men häckade 1980 vid Findlaviken och O om Arboga.

Grågås

Grågåsen är sedan 1974 årsviss häckfågel i Findlaviken i få par. Arten har nått goda häckningsresultat i den täta vegetationens skyddande miljö. Denna nya förekomst i en hjälmarvik (jfr. Sveriges Fåglar 1978) är troligen resultat av utplanteringar i Mälardalen-Södermanland.

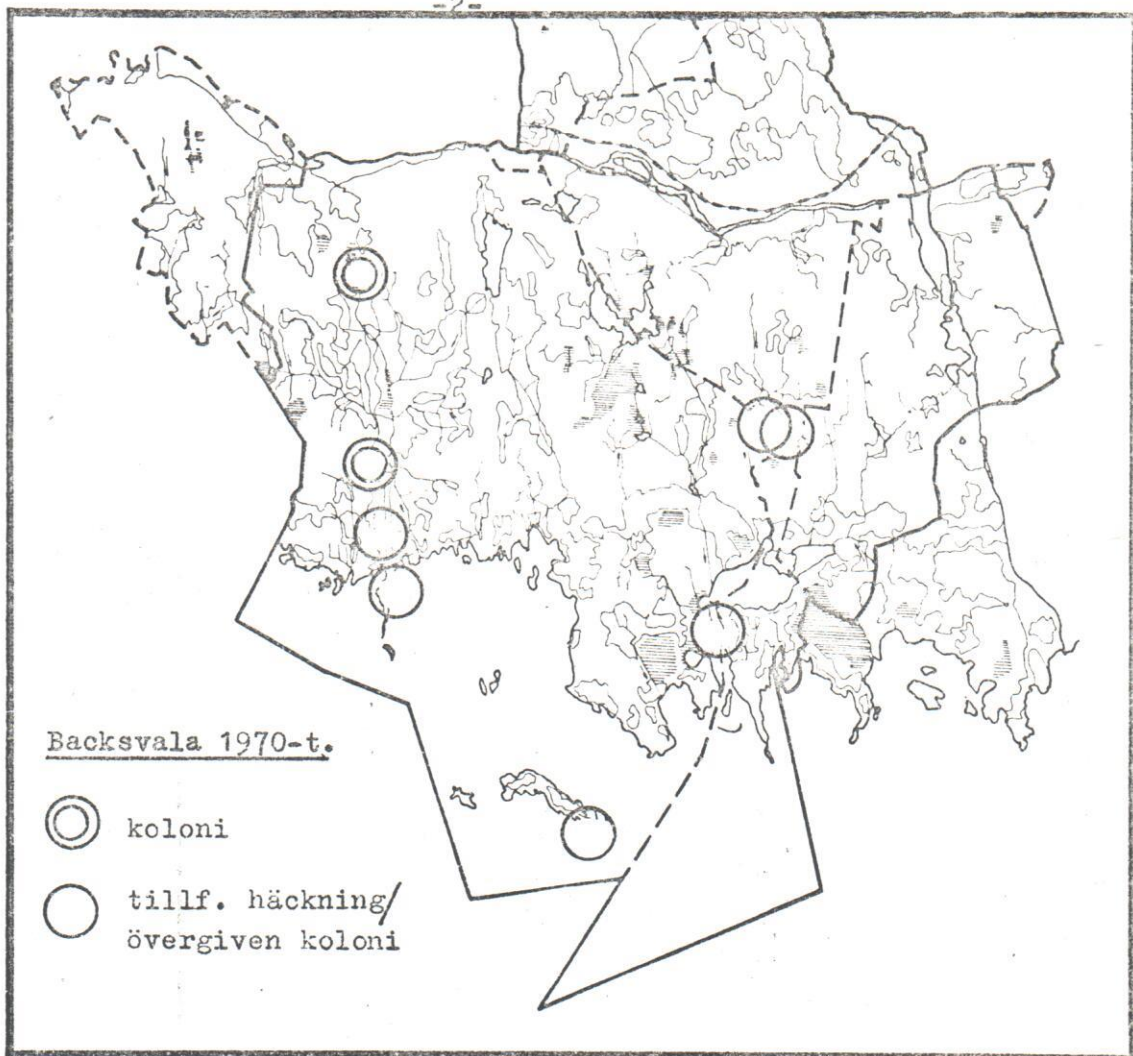
Havstrut

Havstruten är en marin art, som konstaterades häcka i Hjälmarens första gången 1967 på Sjulen, invid Valen (Gyllin & Larsson 1968). Årliga iakttagelser under häckningstid görs på Hjälmarens och flera häckningar har konstaterats. Hot mot arten föreligger i det ökande friluftslivet och avskjutningen av måsfåglar.

Lärkfalk

Arten är känd sen länge vid Fröshammarsviken, men har häckat på ytterligare tre lokaler i trakten. Ses ibland även längs Arbogaån och Hjälmarens. Störning på häckplatsen samt förföljelse -"hökplågan" - är de stora hoten som är kända mot lärkfalken idag.

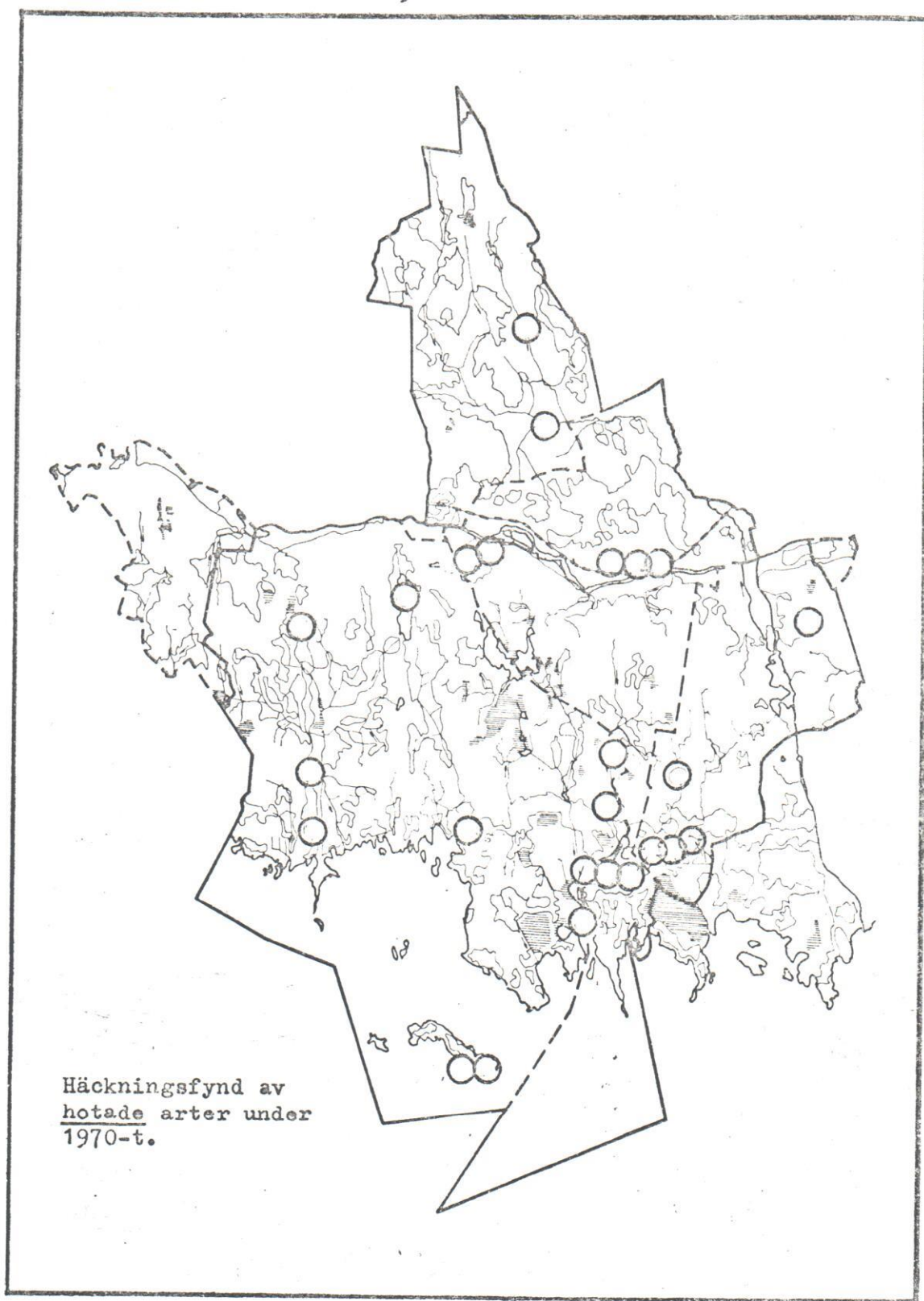

Mindre strandpipare

Få naturliga häckplatser (sandiga stränder etc.) erbjuds mindre strandpiparen i kommunen, men fyra såna lyckade häckningar är kända från Hjälmarstranden under 1970-t. Två par häckar regelbundet vid avloppsreningsverket i Arboga samt vid Toftasjön. En tidigare häckningslokal vid Norra Ås, Fröshammarsön, har slyat igen (jfr. problematiken för backsvala) och övergivits. Hotet mot de kvarvarande paren är igenväxning av häckningsområdet eller slamtömning över det, etc.

Nattskärra

Rapporteras ej årligen från trakten, men har under häckningstid setts NO Medåker (flera år), vid Lilla Ekbacken i Arboga, vid Fröshammarsviken, Bredmossen och i Lungar.

Nötkråka

Under 1970-talet är förekomster noterade 0 Hjälmar kanal, vid Jäder-Källängen, Nannberga-Skogstorp och i NV delen av Fröshammarsviken. Dess speciella krav på gammal granskog för häckning och hasselsnår för födosök gör att nötkråkan flyger över stora områden. Dess förekomst i trakten är därför ganska outredd. Bevarade hasselbestånd och gamla, lavrika granskogar kan rädda arten kvar kommunens fauna.

Rördrom

Rördrommen hörs regelbundet i Fröshammarsviken. På fem andra lokaler har den hörts under 1970-talet, då blott tillfälligt, dock vid Toftasjön årligen t.o.m. 1977.

Skedand

Under 1970-talet funnen på blott två lokaler som häckande, men bara vid Fröshammarsviken regelbundet.

Steglits

Två häckningsfynd har gjorts sen 1974 i kommunen. Små sällskap, upp till ca. 12 fåglar, av steglitsen kan ses under sensommaren i ogräsbestånd längs Arbogaån och vid avloppsreningsverket, längs järnvägen i Arboga etc

Storlom

Storlommen har en enda säker, årlig häckningslokal i trakten. Där har arten, åtminstone under 1960-talet, varit utsatt för förföljelse från människan men boplatsen skyddas numer genom uppsatta skyltar samt de kringboendes vaksamhet.

Strandskata

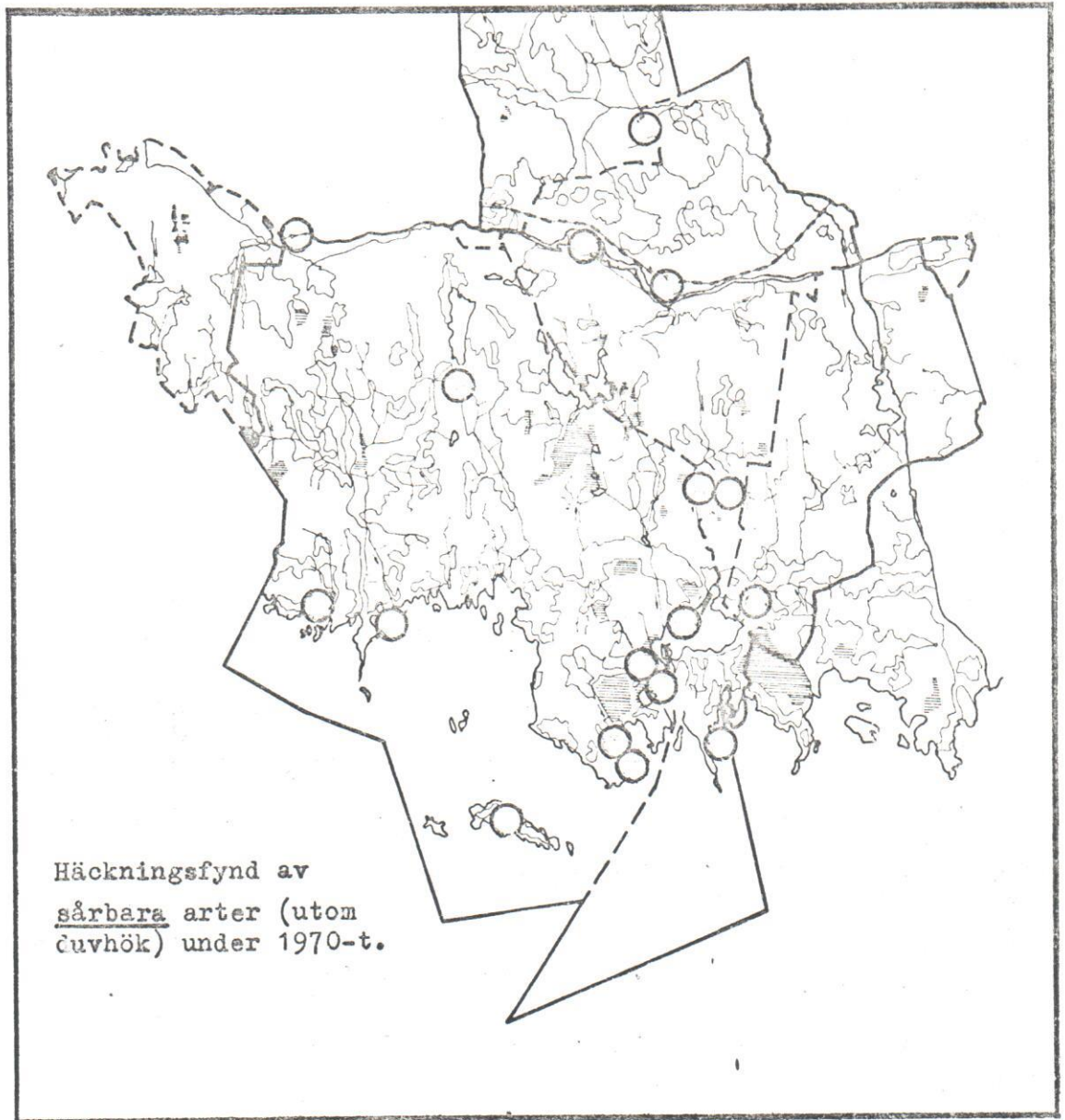
Strandskatan har en svag och relativt nyetablerad stam i Hjälmarén, främs kring Valen. Enstaka par har troligen häckat här varje år under 1970-t. Den första kända häckningen gjordes 1969 (Gyllin 1971). Största hotet mot arten utgör troligen det ökande friluftslivet i skärgården kring Valen.

Svarthakedopping

Häckar regelbundet vid en lokal i trakten och är sedd flera gånger vid Fröshammarsviken under häckningstid. Under 1960-talet häckade svarthakedoppingen vid Toftasjön, men tycks under senare tid ha försvunnit därifrån. Alltför kraftig igenvärning av sjön kanske är en bidragande orsak till det.

Tjäder

Av de under 1960- och 1970-talet kända två spelplatserna för tjäder har den ena nyligen utsatts för avverkning och spolierats. Den andra har av markägaren tidigare år skyddats, men dess status idag är oviss. Häckningsfynd och bofynd har gjorts under senare år, men tjäderstammen är dålig. Det moderna skogsbruket, utan gammalskog och bärris, anses bära skulden för tjädernas tillbakagång (Ahlén 1977).

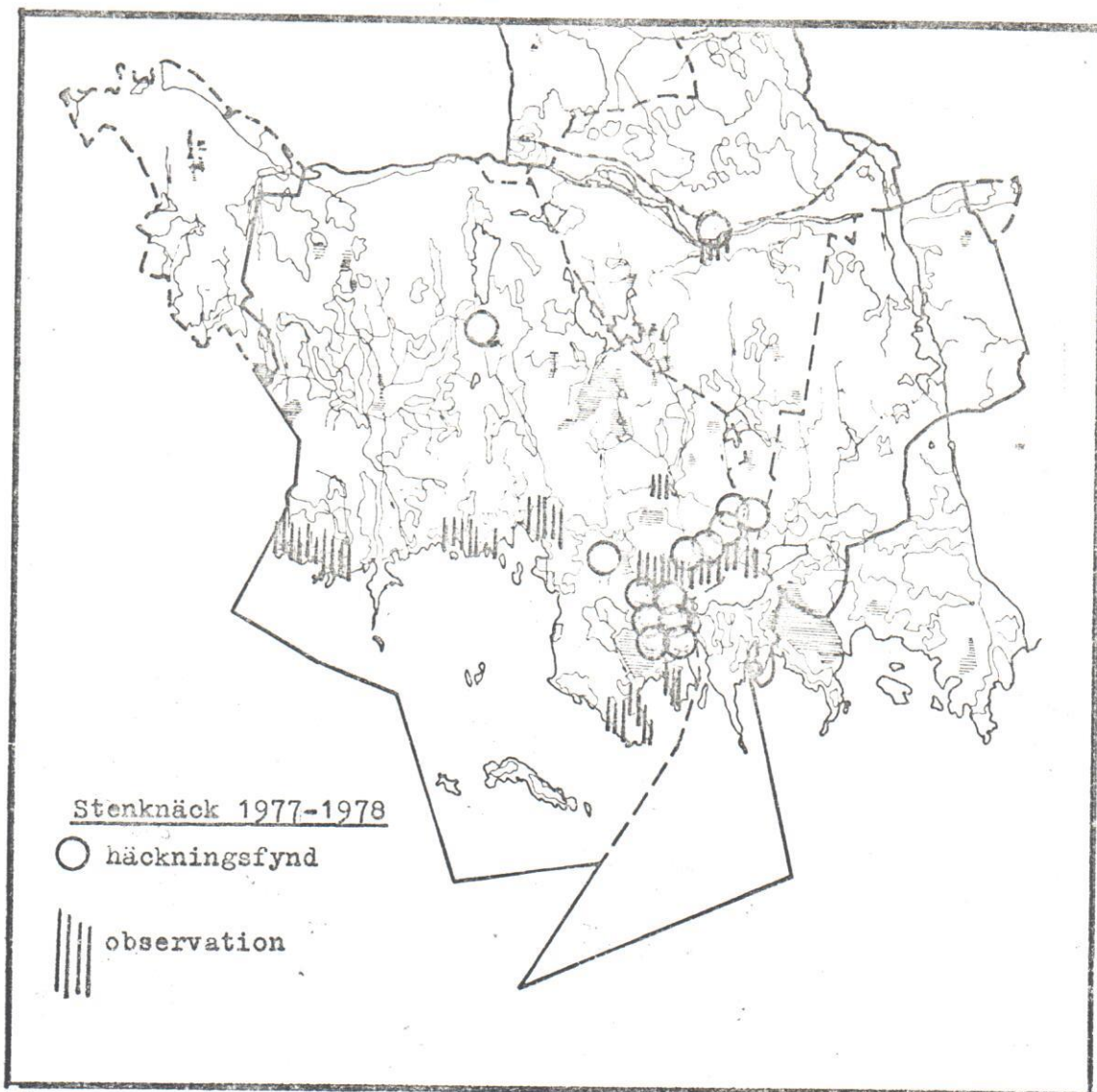
Trana

Tranan har en enda säker häckningslokal i trakten. Tillfälliga häckningar på två andra lokaler är kända. Översomrande, icke könsmogna, fåglar ses årligen i små sällskap vid bl.a. Sjömosjön, längs Arbogaån, vid Fröshammarsviken samt kring Gålsjön. Tranan är mycket känslig för störningar vid boet. Hot mot beståndet i trakten är alltså friluftslivet, skogsbruket, dikningsverksamhet etc.

Årta

Årtan är funnen på tre lokaler under inventeringar för Svensk Fågelatlas under 1970-talet. Regelbundet är arten känd blott från Fröshammarsviken och Valen-området.

SÅRBARA ARTER

Arter som vid förlust av häckningsbiotop eller annan väsentlig del av livsmiljön eller vid decimering av beståndet måste överföras till kategori akut hotade

Brun kärrhök

Den bruna kärrhöken häckar årligen i få par vid Fröshammarsviken och har dessutom häckat på tre andra lokaler i trakten under senare årtionden. Begränsande för dess utbredning är bl.a. dess starka krav på livsmiljön. Arten tyr sig till vassbevuxna sjöar med omgivande, öppna marker för jakten. Sommartid ses den jaga vid medåkersslätten och vid Valen samt vid Sjömo längs Arbogaån och i Götlunda. Ibland är det förmodligen de i trakten häckande fåglarna, som söker föda förvånansvärt långt från boet, men mestadels är det fråga om icke häckande fåglar. Vassstäkt vid boplatserna kan hota artens förekomst i arbogatrakten.

Duvhök

Fem häckningslokaler är kända under senare tid, men kunskapen om arten är mycket bristfällig.

Häger

Hägern häckar regelbundet i anslutning till hjälmarstranden sedan mitten av 1960-talet. Ett par kolonier finns. Arten häckar också i tillfälliga boplatser, men under slutet av 1970-talet har en minskning i antal par konstaterats. Hägern kan bli hotad av det ökande friluftslivet och den framträngande fritidsbebyggelsen i hjälmarområdet.

Småfläckig sumphöna

Arten har iakttagits på fyra lokaler, men blott vid Fröshammarsviken som regelbunden häckare. Troligen förbisedd (två häckningar konstaterade på lokaler där spelande fågel ej hörts!) Genom invallningar, muddringar, igenväxning, etc. blir småfläckiga sumphönans biotop med dammar och tuviga mader allt ovanligare i trakten.

Småskrake

Småskracken förekommer i kommunen bara vid Hjälmararen. Häckningar är kända vid Lunger, Hästnäs, Ålhammars udde, Fröshammarsviken och Valen årligen, årligen men i få par. Artens häckningsframgång kan påverkas av minken och det rörliga friluftslivet, särskilt p.g.a. den sena häckningsperioden på året.

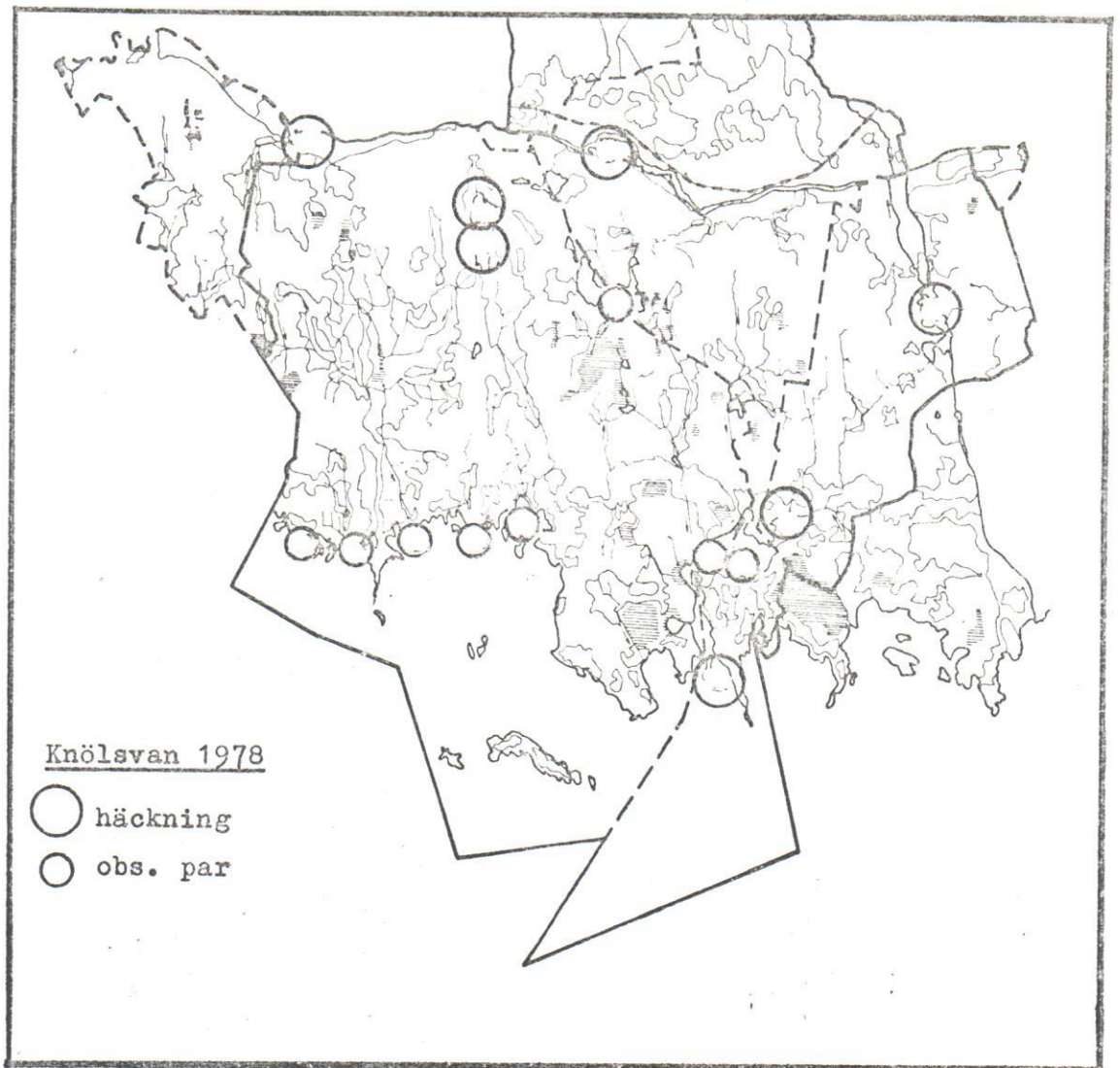
Stenknäck

Arten är sparsam i trakten. Kartbilden (föreg. sida) visar fynd under år med massangrepp på ek av larven till ekvecklarfjärilen(?), vilket kan förklara den temporärt rika förekomsten i Arboga kommun (jfr. Ahlén 1977).

Storspov

Har minskat betydligt på senare år. 1980 iaktogs blott tre häckningar i kommunen. Ändrad markanvändning med färre våtmarker etc. kan vara orsak till storspovens försvinnande liksom uppodlingen av sidlänta vallar (Löfgren 1981). Nedgången i storspovens numerär är känd också från andra delar av landet.

HÄNSYNSKRÄVANDE ARTER

Arter som inte tillhör kategori hotade eller sårbara, men som kräver särskild hänsyn för att överleva på sikt i Arboga kommun

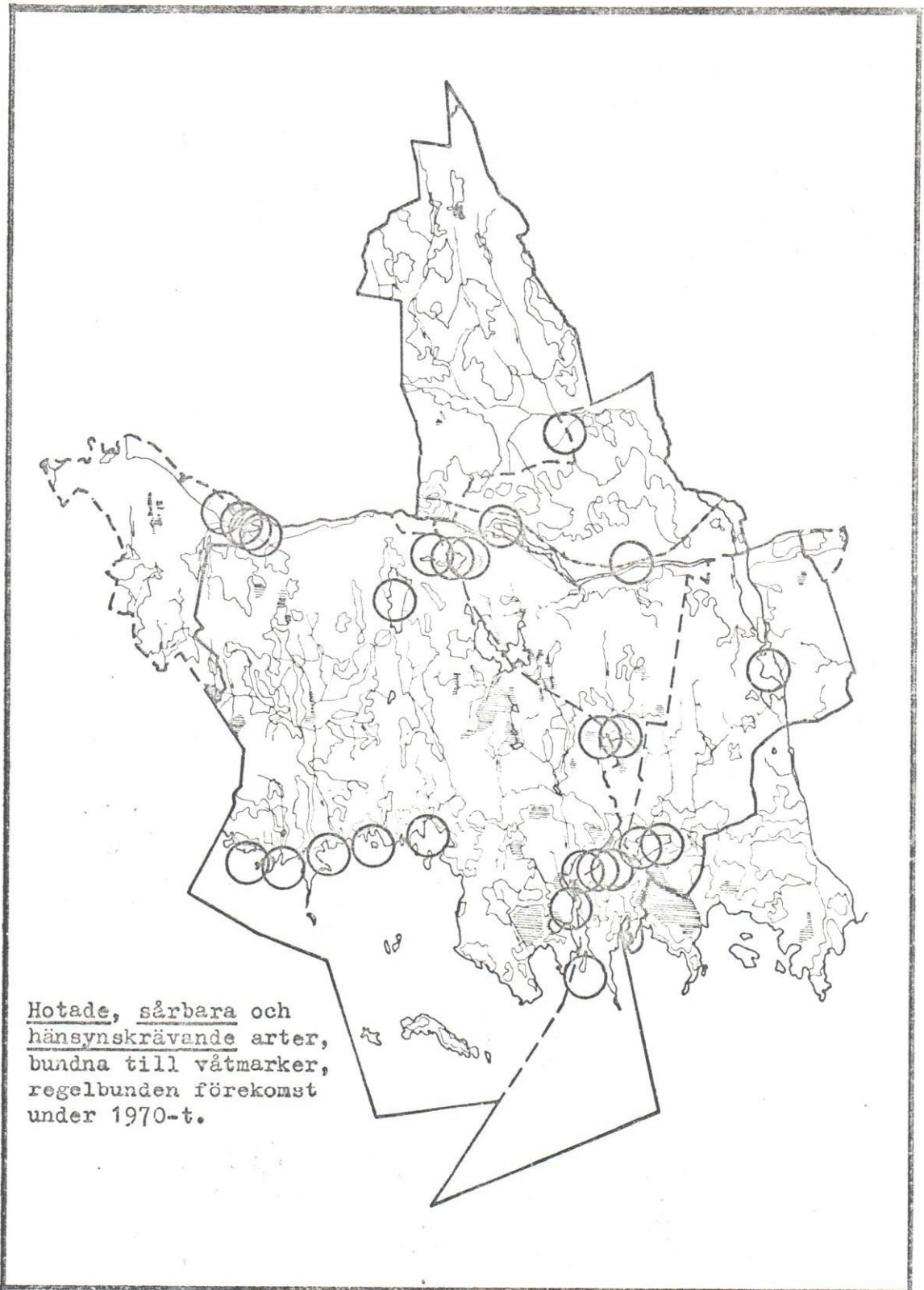
Järpe

Järpen förekommer på flera, begränsade lokaler i trakten, främst i äldre skogspartier med sumpig granskog, strandskog etc. Kännedomen om antal häckande par är dålig, men goda häckningsresultat har konstaterats. Troli- gen har arten ökat sin numerär under senare år.

Knölsvan

Vid en inventering 1978 i trakten hittades 15 par och någon större för- ändring i numerären tycks inte ha skett under 1970-talet. Störning på häckplatserna kan utgöra ett hot liksom inmatning, med tama fåglar som följd, eftersom såna ungpullar sen inte alltid flyttar undan islägningen.

Mindre hackspett

Arten förekommer sparsamt i arbogatrakten och tenderar att minska. Häckningsfynd görs i orörd skog vid mossar och stränder med murkna björkar och alar etc. Moderna skogsbruksmetoder, som går ut över sumpskogen, är ett hot mot artens överlevnad.

Orre

Orren har nu ca. sex spelplatser i kommunen. En ökning av antalet spelande tuppar och ströiakttagelser har gjorts under 1970-t.

Ortolansparv

Efter ett tiotal års frånvaro har ortolansparven återkommit till trakten och håller nu en lika god stam som före försvinnandet under 1960-talet. Iakttas på medåkerslätten, vid Jäder, Lungar, Nannberga och Järnäs.

Pärluggla

Goda år hörs spelande ex., men aldrig i större antal. Traditionella lokaler för arten är Bredmossen och Sickelsjö-trakten samt Stentorp.

Rapphöna

Varierar i antal årligen, men förekommer regelbundet på medåkerslätten, vid Sjömosjön samt på senare år åter vid Hästnäs. Stödinplantering sker.

Rosenfink

Rosenfinken noteras årligen i få ex. Arten är nyinvandrad och uppehåller sig vid buskrika, lågvuxna betesmarker etc.

Skogsduva

Skogsduvan har minskat tydligt i numerär under senare år i trakten. Arten förekommer i äldre orörda skogspartier, dock alltid sparsamt.

Skogssnäppa

Skogssnäppan häckar fåtaligt i strandskog vid Gålsjön, Arbogaån, Fröshammarsviken och Bredmossen samt Ljungsjömossen.

Sparvuggla

Allmännare än pärlugglan och ej så oregelbunden i numerären.

Stjärtmes

Vid inventering för Svensk Fågelatlas under senare år har förvånande få häckfynd gjorts, t.ex. vid Fröshammarsvikens och Gålsjöns lövträdbevuxna kärrstränder.

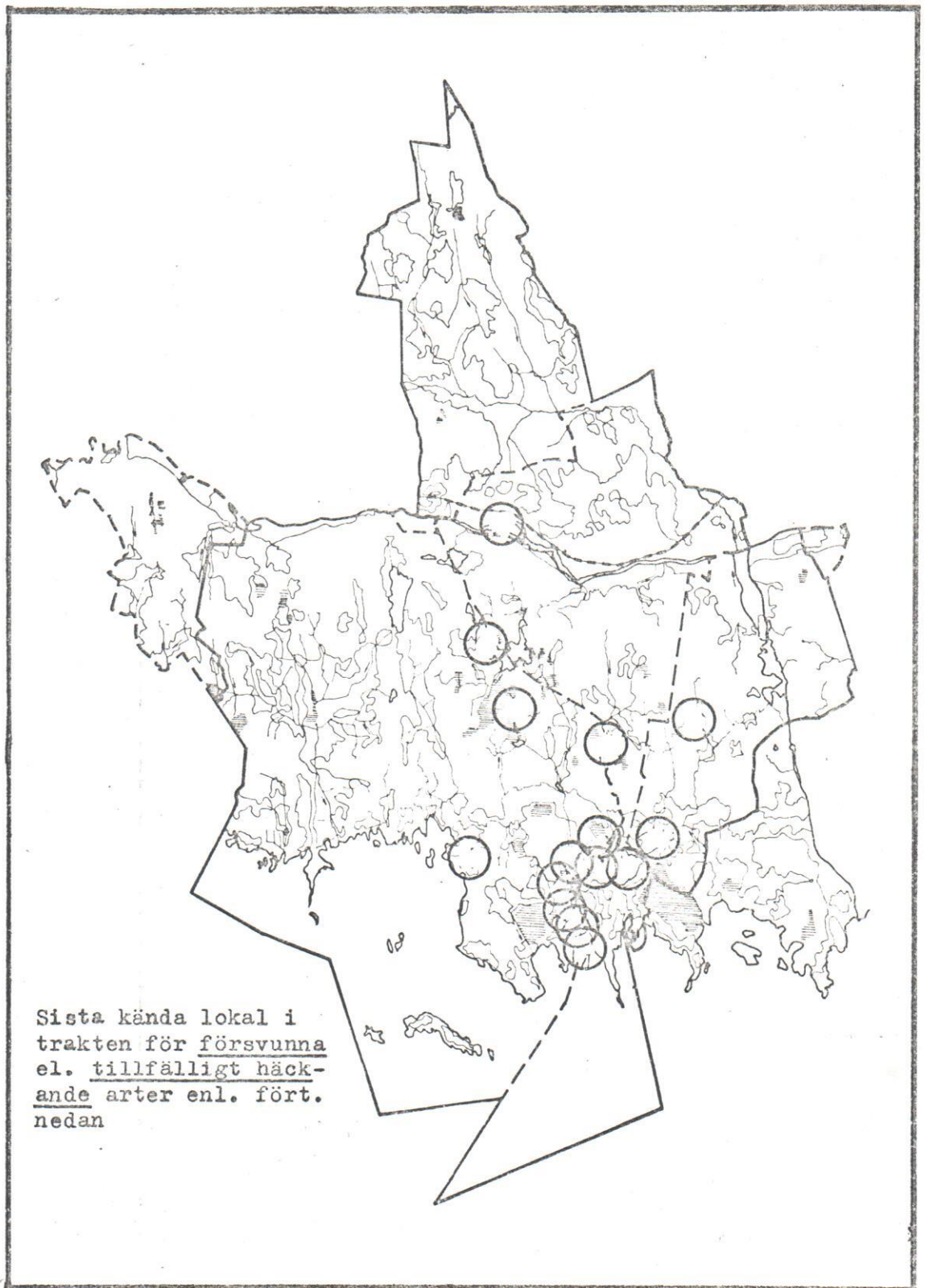
Storskrake

Arten förekommer i kommunen blott vid Hjälmarén som häckfågel. Bebor uppsatta holkar och naturliga bohål, vid Fröshammarsviken etc.

Rörhöna

Påträffad som häckande på 8-10 lokaler under senare år, men är säkert förbisedd då arten lever ett undanskynt liv.

Sista kända lokal i
trakten för försvunna
el. tillfälligt häck-
ande arter enl. fört.
nedan

FÖRSVUNNA ARTER, TILLFÄLLIGT HÄCKANDE ARTER

Arter som försvunnit som häckande eller som invandrat eller förekommer mer oregelbundet i Arboga kommun:

Bergfink, blåkråka, blå kärnhök, dubbelbeckasin, glada, gransångare, kornknarr, kungsfiskare, kärrensångare, mindre flugsnappare, pilgrimsfalk, rödbena, smådopping, sommargylling, tornfalk, trastsångare, trädlärka

Eriksson, U & Löfgren, L

1981-01-17

KATEGORIINDELNING AV HOTADE, SÅRBARA OCH HÄNSYNSKRÄVANDE, REGELBUNDET
HÄCKANDE FÅGLAR I ARBOGA KOMMUN

- Anmärkning:
1. Indelningen har grundats på Ahlén 1977: Faunavård..., men har anpassats att gälla enbart förekomsten inom Arboga kommun. Kategorigrupperingen kan inte jämföras med Ahléns.
  2. Med häckning avses i det följande minst kriterium 5-20 enl. Svensk Fågelatlas (SOF 1978: Sveriges fåglar s. 257) vars lägsta grad innebär att permanent revirhållning konstaterats under minst två dagar.

<u>Kategori</u>	<u>Definition</u>
Hotade	Arter som vid förlust av häckningsbiotop eller annan väsentlig del av livsmiljön eller vid decimering av beståndet skulle riskera försvinna som häckfågel i kommunen
Sårbara	Arter som vid förlust av häckningsbiotop eller annan väsentlig del av livsmiljön eller vid decimering av beståndet måste överföras till kategori akut <u>hotade</u>
Hänsynskrävande	Arter som inte tillhör kategori <u>hotade</u> eller <u>sårbara</u> , men som kräver särskild hänsyn för att överleva på sikt i Arboga kommun

REFERENSER, CITERAD LITTERATUR

- Ahlén, I 1977: Faunavård. Om bevarande av hotade djurarter i Sverige. Sthlm.
- Eriksson, U: eget arkiv med material från bl.a. Svensk Fågelatlas mm.
- Eriksson, U 1979: Hjälmarsstrandens fåglar inom Arboga kommun 1974-1979. -Arboga Naturvårdsförening/SNF Meddelande 1979:2. Dupl.
- Gyllin m.fl. 1971: (Fågelrapporter) Närke 1969. - Vår Fågelvärld 30(1971).
- Gyllin & Larsson 1968: Fågelrapport från Närke 1967. - Vår Fågelvärld 27(1968).
- Löfgren, L 1981: Arbogatraktens fågelliv och landskapets utveckling. -Hembygdsföreningen Arboga Minne Årsbok 1981. Katrineholm.
- Sveriges Ornitologiska Förening 1978: Sveriges Fåglar. Sthlm.
- Öberg, T 1970: Allmän naturvårdsinventering av Hjälmarens öar och vattenområden. -Länsstyrelsens naturvårdsenhet, Örebro.